

ABSTRACT. Anna Krajewska, *Krajobraz poruszony* [The landscape is moved]. „Przestrzenie Teorii” 43. Poznań 2025, Adam Mickiewicz University Press, pp. 11–14. ISSN 1644-6763. <https://doi.org/10.14746/pt.2025.43.0>.

The editorial in the issue, *Landscape as a Way of Experiencing the World – Theories, Aesthetics, Practices* (Part 1), serves to present diverse research perspectives, whose common starting point is reflection primarily on action in various fields of experience. Landscapes, viewed as experiencing the world, exist in spaces in theory, art practices, and aesthetics.

KEYWORDS: landscape, experience, movement, perspectives

Nieoczekiwanie dla Redakcji zaproponowany temat *Krajobraz jako sposób doświadczania świata – teorie, estetyki, praktyki* (nawiązujący w opisie do podejmowanych już w różnych ośrodkach tematów, cyklicznych konferencji i seminariów, przeszłych, istniejących oraz będących w trakcie realizacji projektów poświęconych przestrzeniom, krajobrazom i pejzażom) rozrósł się niepomierne. Przysłane teksty nie zmieściły się nam w jednym numerze (2025, nr 43) i przeszły częściowo do kolejnego (2025, nr 44), który zawiera także zapowiadaną przewidywaną część drugą wciąż jeszcze tekstów przychodzących dotyczących wydanego już numeru o rekwizycie (2023, nr 40). Zastanawiałam się, jak będą wyglądać takie „przełamane” numery... Pomyślałam o pewnej grze słów: mówimy o etapie pracy nad wydaniem czasopisma jako o „złamaniu numeru”, a tutaj złamały się nam nie tylko numery, lecz także dwa tematy: krajobraz i rekwizyt...

Metafora złamania/przełamania/załamania zaczyna pracować i poruszać wyobraźnię... Czy krajobraz lub rekwizyt mogą zostać złamane? A może to nie jest proste złamanie (oznaczające albo destrukcję, zniszczenie, podział, albo przeciwnie – złożenie w całość, zaprezentowanie ostatecznego wyglądu, jak przy wydawaniu książki), ale przełamanie (traktujące o pokonaniu trudności czy oporów związanych z podejmowaniem różnych tematów)? Albo jeszcze inaczej: załamanie jako rodzaj załamania się fali, niczym promieni załamujących się w kryształach...

Prezentowany numer, zatytułowany *Krajobraz jako sposób doświadczania świata – teorie, estetyki, praktyki* (część 1), służy pokazaniu różnorodnych perspektyw badawczych, dla których wspólnym punktem wyjścia jest refleksja przede wszystkim nad działaniem na rozmaitych polach doświadczeń. Krajobrazy widziane jako doświadczanie świata istnieją w przestrzeniach teorii, praktykach sztuki, odsłonach estetyki.

Teksty układają się w grupy spojone pewnymi wspólnymi motywami (miasta, bagna, stepu, ogrodu), technikami tworzenia (fotografowanie, filmowanie, zapisywanie), organizacją ruchu (wędrowka, podróż, ucieczka), związku krajobrazu z władzą i systemem politycznym (przecinanie, wymazywanie, umieranie krajobrazu), relacji między sztuką a polityką (murale, wojna, karykatura, ideologia), stanów umysłu (kontemplacja, melancholia, trauma).

Wędrujemy więc przez miasto (które prowokuje nas niczym palimpsest do wielowarstwowych odczytań), idziemy przez las (który może nas ukryć lub wydać), pamiętamy step (skojarzony z posttraumatycznym przeżyciem w narracji zesłańca), odczuwamy trzęsienie ziemi, dotykamy lustra wody (doznania polisensoryczne), wchodzimy w obszar walki (mafia, społeczeństwo, wojna, katastrofa klimatyczna), oglądamy krajobraz w okowach władzy (rodzaj śmierci krajobrazu).

Widzimy więc działania prowadzące do rodzaju łamania krajobrazu. Wskutek naszej ingerencji zostaje on podzielony i poruszony. Nieważne, czy to będzie przecięcie liniami projektowanych dróg, czy ustanawianiem nieoczekiwanych stref wolnej sztuki wobec destrukcyjnej wojny lub zniewalającej propagandy. Nieważne, czy dokona się podział nie tyle przestrzeni, ile czasu – krajobrazy pojawiają się w naszej pamięci jako inne, nacechowane przeżyciami, ale też pokazywane poprzez różnorodne środki artystyczne, techniki filmowe itp.

Krajobrazy podzielone umykają z tradycyjnego opisu „z natury”. Patrzymy więc już raczej nie na wolną przestrzeń, ale na mapy, rysunki, murale, zabudowy miast, uciekamy w historię i czas naszych wspomnień – niekiedy posttraumatycznych, innym razem utopijnych; sięgamy po nowe środki wyrazu. Krajobraz podzielony to zawsze krajobraz po jakiejś bitwie, stoczonej z naturą, władzą, zmysłami, czasem itp. Patrząc, próbujemy odczytać niewyraźne, ukryte, zapomniane czy pomijane. Krajobraz podzielony to nie jest już krajobraz statycznego opisu przestrzeni, ale utrwalenia jakiejś formy działania będącej zapisem zmiany. Ten zapis może być bardzo różnicowany – może przyjmować formę notatki, zdjęcia, kolażu, photobooka (albumu, książki fotograficznej), odwoływać się do aktów patrzenia, fotografowania, notowania, malowania, filmowania, odświeżania, zacierania, wymazywania, oddziaływania (*set-jetting*). Krajobraz wyłania się z operowania kamerą, jak i z relacji świadka w procesie sądowym. Zawsze ustanawiamy go poprzez przyjęcie jakiegoś punktu widzenia. Tu przypomina się cytat z wiersza Herberta *Ofiarowanie Ifigenii*: „Widok jest pyszny, jeśli przywołać na pomoc odpowiednią perspektywę”. Czym zatem jest widok, jeśli nie złamaniem krajobrazu? Może być rejestracją (zawsze niedoskonałą), ale i powidokiem (zawsze nieostrym). Krajobraz podzielony staje się często

krajobrazem poruszonym, rozciąga się zatem w strefach zachodzących na siebie, niejednoznacznych, anamorficznym, poznawanych zmysłami i ujmowanych w refleksji teoretycznej, doznawanych i projektowanych, ujawnianych i zacieranych, istniejących i wyobrażonych, przebiegających na linii od pyłku do kosmosu.

W prezentowanym numerze krajobraz okazuje się jednak przede wszystkim krajobrazem poruszonym (nie tylko ze względu na zwrot „poruszyć temat”), podlega stałym przemieszczeniom, odwołuje się do znanej perspektywy widzenia, ale jednocześnie się jej wymyka, mediuje ze światem ludzkim i pozaludzkim. Jak pisze, analizując wiersz Tomasza Różyckiego, Dariusz Szczukowski, krajobraz jest poruszony zarówno w sensie podlegania sieci wzajemnych zależności, „splotu tego, co oswojone, i tego, co niesamowite, mające chybotliwy i niepokojąco «błędny» charakter”, jak i „poruszający, głęboko afektywny, wytwarzający określone nastrojenie, a może bardziej rozstrojenie podmiotu, związane z odczuciem niepokoju: wszak – wskazuje poeta – «serce nie bije równo» w zetknięciu z miejscem naznaczonym pustką”.

Artykuły mogą więc być czytane po kolei, ale też mogą zostać poruszone, zderzać się ze sobą, załamywać w światach innych kultur, czasów, porządków, światopoglądów...

Ramą dla tego numeru uczyniliśmy zmierzenie się z myślą teoretyków japońskich na temat teorii krajobrazu (teksty polskich autorów Krzysztofa Loski i Szymona Szeszuły oraz tłumaczenie japońskiego badacza Kōjina Karataniego).

Otwieramy zatem „Przestrzenie Teorii” jako przestrzeń możliwości współdziału w toczącej się dyskusji nad poruszoną przestrzenią krajobrazu w przestrzeniach teorii. Przestrzenie niepokoja, prowokują do wyjścia w otwarty, stale niegotowy świat.

Jaki wyłoni się krajobraz po tej bitwie z tematem i redagowaniem, określą już sami czytelnicy...

Anna Krajewska

Anna Krajewska – prof. zw. dr hab., redaktor naczelna czasopisma teoretycznoliterackiego „Przestrzenie Teorii” oraz serii „Biblioteka Przestrzeni Teorii”. Założycielka i kierowniczka Zakładu Estetyki Literackiej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2003–2021. Zajmuje się literaturoznawstwem, zwłaszcza teorią dramatu, estetyką literacką i performatywną. Autorka licznych prac poświęconych teorii i estetyce współczesnego dramatu, w tym książek: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjonaliści i nowatorzy* (Wrocław 1989 – wyd. I, Poznań 2004 – wyd. II), *Dramat i teatr absurdu w Polsce* (Poznań 1996), *Dra-*

mat współczesny. Teoria i interpretacja (Poznań 2005), *Dramatyczna teoria literatury* (Poznań 2009), *Splątany świat* (Poznań 2025). ORCID: 0000-0001-5622-0852. Adres e-mail: <akraj@amu.edu.pl>.

Anna Krajewska – full professor, Ph.D., editor-in-chief of the literary theory journal “Przestrzenie Teorii” and the “Przestrzenie Teorii Library” series. Initiator and head of the Unit for Literary Aesthetics at Adam Mickiewicz University in Poznań in the years 2003–2021. She deals with literary studies, especially the theory of drama, literary and performative aesthetics. Author of numerous works on the theory and aesthetics of contemporary drama, including: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjonałiści i nowatorzy* [*Polish Comedy of the Inter-war Period. Traditionalists and Innovators*] (Wrocław 1989 – 1st ed., Poznań 2004 – 2nd ed.); *Dramat i teatr absurdu w Polsce* [*Drama and the Theatre of the Absurd in Poland*] (Poznań 1996); *Dramat współczesny. Teoria i interpretacja* [*Contemporary Drama. Theory and Interpretation*] (Poznań 2005); *Dramatyczna teoria literatury* [*Dramatic Literary Theory*] (Poznań 2009); *Splątany świat* [*Entangled World*] (Poznań 2025). ORCID: 0000-0001-5622-0852. E-mail address: <akraj@amu.edu.pl>.

Rozprawy

